

Г.А. Бераставы

БДУ (Мінск)

ДА ПРАБЛЕМЫ ўПЛЫВУ ўРАДАВЫХ АСОБ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОўСКАГА НА РАСПРАЦОўКУ АКТАў ЗАКАНАДАўСТВА

Заканадаўства Вялікага Княства Літоўскага да выдання Статутаў існавала амаль выключна ў форме прывілеяў – жалавання правоў асобным катэгорыям насельніцтва. Адным з іх стаў прывілей 1447 года, выдадзены пры вялікім князі Казіміры Ягелончыку. Цяпер прывілей не становіцца прадметам спецыяльнай увагі. Актуальнасць праблематыкі ўзмацняецца цяпер ростам увагі да пытанняў палітычнай гісторыі краіны XV ст. Пашыраецца і колькасць даследаванняў па прасапаграфіі – спецыяльнай гістарычнай дысцыпліне, засяроджанай на сістэматызацыі біяграфічных звестак пра палітычную дзейнасць пэўнага кола асобаў – і ўплыве іх біяграфій у гісторыі. Падставы для разважанняў вакол гэтай тэмы дае дзейнасць Альбрэхта Гаштольда – канцлера ВКЛ пачатку XVI ст.

Прывілей вядомы цяпер у 11 спісах (копіях). Адзін з іх, на старабеларускай мове, утрымлівае т.зв. Замойскі кодэкс. Ён мае на вокладцы выявы гербаў Пагоня і Абданк – першы звычайна ўказваў на высокае ўрадавае становішча асобы, другі – радавы герб Гаштольдаў. Даціроўку кодэкса звужае змешчаны ў ім тэкст I Статута ВКЛ, што вызначае 1529 год як найранейшы магчымы год складання кодэкса. Таму актуальнай становіцца задача ўсталявання прычын, па якіх быў складзены першы і якія сувязі ён мае з іншымі спісамі прывілея. Улічваючы тое, што паводле вядомых звестак спіс узыходзіць да іншага, г.зв. спіса Кракаўскай кормчай, трэба адзначыць комплекс розначытанняў між імі. Гэтыя розначытанні выразна адрозніваюцца ад перапрацовак некаторых артыкулаў, якія таксама ёсць у спісе кодэкса ў параўнанні са спісам Кракаўскай кормчай. Ёсць і набор пэўных арфаграфічных разыходжанняў (напрыклад, «Литовский» – “Litowskij”). На жаль, фармат даследавання не дазваляе звярнуць нашу дэталёвую ўвагу на крыніцазнаўчыя і

тэксталагічныя метады даследавання гэтых разыходжанняў дзеля ўстанаўлення іх паходжання і функцый і абгрунтавання гіпотэзы аб сувязі двух спісаў.

На падставе рада звестак можна дапускаць, што спіс Замойскага кодэкса выкарыстоўваўся Гаштольдам для стварэння праекта пацвяржальнага прывілея, якія існавалі ў пачатку XVI ст. у ВКЛ (на жаль, праблематыка пытання не дазваляе спыніцца на гэтым). У прыватнасці, гэта пацвярджаецца тым, што спіс заўважна зменены на карысць адпаведнасці заканадаўству пачатку XVI ст. Як адзначалася, па ўсёй бачнасці кодэкс са спісам належаў А. Гаштольду. Апрача гэтага, кодэкс аформлены сцісла і з-за гэтага, хутчэй за ўсё, з'яўляўся рабочым варыянтам. Рабочы, фармальны характар кнігі пацвярджаецца тым, што акрамя выяў гербаў Пагоня і Абданк вокладка кодэкса мае выяву герба Польшчы. Між іншым, сляды падобнай свядомай перапрацоўкі мае таксама спіс I Статута таго ж кодэкса. Крыніцай для складання спіса мог стаць спіс Кракаўскай кормчай (які складзены раней і ў прававым дачыненні бліжэйшы да арыгінала. З апошняга спіса яшчэ ў часы займання бацькам А. Гаштольда Марцінам пасады кіеўскага ваяводы з 1471 па 1480 гг. (які, адпаведна, мог мець доступ да спіса Кракаўскай кормчай, што месціўся ў Кіеве магла быць знятая копія, якую пазней атрымаў сын Марціна Альбрэхт. Верагоднасць таго, што А. Гаштольд мог выкарыстоўваць для згаданага праекта пацвяржальнага прывілея арыгінал прывілея 1447 года, уяўляецца слабай з-за таго, што пры стварэнні праекта абагульняючага прывілея можна было наўпрост звяртацца да арыгінала (у выніку чаго адпала б патрэба ў складанні старабеларускага спіса), бо ў гэты час, з сакавіка 1522 г., А. Гаштольд ужо з'яўляўся канцлерам ВКЛ, а значыць, меў доступ да арыгінала.

Праект прывілея не набыў сілы. Але інавацыйны падыход і асабістыя высілкі ў канцлерскай працы стваралі, безумоўна, новы, асабісты погляд на кадыфікацыю права, якая ўрэшце ўвасобілася ў I Статуце ВКЛ.